

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 2. ЈАНУАРА 1894.

ПЕСНИШТВО

ПОВРАТАК

Ево куће мале снегом завејане —
Путник из далека наћи ћу међ браћом
Мира срцу мом а утехе разуму,
Када ме сусретну с радошћу домаћом.

Чух још с врата трку, лавез верних паса,
Где их прате клици, смех и ведро шала;
Ал' мене к'о да је прошлост притиснула,
Заледила душу а реч оковала —

Прошлост, у којој сам младост потлачио,
Понесен у блудњи на кршној стрмени
Гледао сам буре и громове слушо,
Нит се кадгод сунце насмејало мени.

Покорено срце бичем непогоде
И прегором горким свега, о чем сања',
Доно сам на челу жиг страдања немог
А у срцу буру злобе и кајања.

О, ваљда ће и то проћи! После буре
Још се море љуља, кад сунце провири,
Још сања олује, бес, кржаве муње,
Док се под питомим ветрићем не смири...

Ленскиј

БЕСНА СИРОТИЊА

Ко ћете ми у опште веровати, красан је то био младић. Протегласт, пун здравља и лепоте, па тако љубак, тако мио, да му се човек, што но реч, из уста воде напије. Па оне његове безазлене граорасте очи као у птице — та у њима се, чини ми се, огледао читав свет идеала!

Док се нисмо ближе познали, право да кажем, нисам га баш најрадије гледао; изгледао ми је некако занесен, а његово чудновато држање гонило ме је често пута да о њему помислим свашта.

Управо случај нас је здружио, а ево како:

он је становао у задњем делу кућерка моје рођене бабе а ја сам баби почешће долазио у походе. О лепу времену радио је и у авлији (био је фотограф) па разговор данас, разговор сутра, и тако се некако неосетно приближисмо један другом. Сиромах, добар је мајстор био, али није баш прокопсавао с послом. Ђаволски овај наш свет па ако човек нема леп дућан и на угледну месту, одмах то за њ значи да није ни добар мајстор!

Еле, кад смо се блиско познали, готово се после нисмо ни раздвајали. Био је грешник врло жив и разговоран, и знам да ми је оби-

чно причао о његовом путовању по Европи, што је он »вандровком« називао, а нарочито је хвалио и у звезде ковао Немачку, па се чисто занесе, причајући о њој.

Наступили Петрови пости и посао му готово са свим претрпао. Пред вече је обично долазио к мени, па, по његовој жељи, ишетамо далеко у поље или поред реке. Ја или ћу рећи коју или не, а он говори, говори, да чимто занемим слушајући га. Покашто је радо декламовао песме немачких песника, а Хајна је готово знао на памет.

И главу ми је, што но реч, пробила нека Хајнова песма. за коју не знам како се зваше, али знам само то, да се у њој много пева о идеалној љубави: неко љуби некакву принцесу, или тако нешто, не знам баш на сигурно; проводи код ње само једну ноћ, и за то му долази земан мрети. Тек се мој познаник при свршетку сваке строфе исприча и с патосом узвикне: »Der Henker steht vor der Thüre!«

Не, Бога ми, што јесте јесте, али морам признати, да ми је већ по мало почело бивати криво, што не знам стихова, бар колико толико.

По несрећи нисмо друговали дуго — ђаво нас је раставио! Било је то пре подужег низа година, али ме и данас језа подилази, кад се сетим тог несрећног расанка. Једног летњег дана пред вече, као обично, одемо у реку да се купамо. Оно и ја сам био добар пливач, али што је он пливао, то је баш било за причу. Кад је у води, онда је формална риба, и ништа друго. Сећам се, ја сам тада био у плићини и измивао се, а он се подаље беше одбио на воду, па тамо прављаше којекакве фигуре у пливању, Кад сам се и по трећи пут насапунио и пену спрао са себе, обазрех се свуда околу. Њега нигде није било. Испрва сам мислио, да се шали. те се гдегод на обали скрио, али се о томе брзо разуверих. Штрецну ме у срце црна слутња. Изађох из воде и почнем се на двоје на троје облачити. Страх ме је подузимао. У забуну повиках: »У помоћ!«, али никога не беше у близини. Површина реке била је тиха и светла и на њој се према заходу сунца играху сићушне рибице. Кад сам се већ био обукао, уз воду поред мене протера чун неки стар рибар, неки ча-Митар, код кога сам обично пазаривао. Замолим га, да притера крају и да поседи код одеда мога несрећног садруга, а ја, што сам игда имао

снаге, отрчим и јавим власти шта се десило. Док сам се ја с варошким полицајем и два пандура натраг вратио, утопљеника су већ у велико тражили и силан се свет беше слегао на обалу. Тражили су га и гњурачи, и рибари су бацали мреже, и шта ти не, али од свега тога не би ништа. У том се већ и мрак почео хватати, и тако остаде све. Свет се разилазио кући, те и ја кренух за њим, али, чини ми се, с половином срца. Путем сам једва могао одговора давати на разна запиткивања радознала света.

»Поданик је он онога кусог био, иначе бих ја њега нашао, па да се под камен сакрије!« рече неко, идући за мном.

Окренем се, а то берберин Живкић, припознат гњурач у нашој вароши, објашњује неким неухспех свога гњурања.

Тога вечера било је плача у нашој кући, као да нам је био род рођени, . . . И Бог један да зна, где га је вода избачила!

Кад су му се ствари после неколико дана продавале на јавној лицитацији, ја сам купио један његов капут и у њему повећу бележницу, у коју је бележио многе и многе ствари. И данас ми је у орману тај исти његов капут, ма да су га већ прилично прорешетали мољци. Више пута навали мати на мене, да га да Циганкама за вуну, дрењине или пилиће, али га ја не дам ни за живу главу. То ми је тужна али драга успомена на човека, с којим сам пријатних часова провео, кога сам искрено волео и поштовао.

У бележници сам нашао много занимљивих ствари, понајвише стихова, а и ову причу, коју са малим и незнатним изменама предајем јавности:

I

О јесени сам се доселио код њих. Дадоше ми малу влажну собу из авлије; шупу сам преобратио у радионицу, а у једном крајичку подрума имао сам права да држим дрва или којекакве друге ситнице. Кирија ми није била велика; тридесет гроша месечно плаћао сам за све то!

Смешно је, што и то бележим, али сам одишта опазио, да ми многи позавидеше на новом стану, у коме, осим лепе, младе удовице, не беше ничега више, на чему би се могло завидети.

То није била њихова кућа; и сами су се дели под киријом. Мати двоје деце била је удо-

вица неког чиновника, који, ђаво ће знати за што, није оставио пензије својој породици. Њена кћи такође је била удовица; муж јој беше трговац, који после смрти за собом ништа друго није оставио осим дугова. Али, Бог ми је сведок, таква лепотица није скоро газила земљу! Лепо и мило створење, да очара, да опије, да занесе... Тада јој је могло бити деветнаест година.

Дечак од дванаест година, жураво, слабуњаво, али врло искрено, послушно и добродушно дете, беше трећи члан те куће.

Рада сам имао довољно. Долазио је свет, а понеко тек сврати тек колико да се нађе код мене. И иначе сам имао посета.

На десетак дана, пошто сам се доселио, почео сам одлазити к њима. Испрва ме је стара госпођа позивала у вече на посело, да у разговору прекратимо време, а после сам некако био уобичајио, па сам и сам редовно одлазио, без ичијег позива. Сећам се, дечка је у вече брзо савлађивао сан, те задрема, често пута и на столици, па га после сви слошки свлачимо и преносимо у постељу. Бивало је ту дугих разговора и до по ноћи.

Како сам се ја тако блиско саживео с њима и на који начин, то и дан данашњи не знам, али у једно време чинило ми се и да им нисам кираџија, већ рођени члан њихове породице. Ја сам се о целој кући почео старати као о својој, па смо у изобиљу имали и дрва, и вина, и сваког другог довлета. Старој госпи давао сам пара на зајам, плаћао сам им и неке старе рачуне, а о Божићу сам одео дечка од пете до главе. Осећао сам неку моралну обавезу према њима, али да ме је когод запитао, за што то и како, ја му одиста не бих могао дати одређена одговора... Све, што сам јасно осећао и знао, било је то, што сам безгранично заволео младу домаћицу, о којој сам поуздано био рачунао, да је у најскопјој будућности само моја и божја.

Нешто сам раније знао, а нешто у току времена сазнавао, да су пре мога доласка врло жалосно живели. Кирију никад на време нису били у стању платити а ситнијим рачунима јурили су их на све стране. Често пута су о суву хлебу проводили цео дан, али им све то ни у колико не сметаше да иду на играчке и беседе, и у опште да се мешају с имућним друштвом. У последње време не устручаваху се, да са мном јавно излазе, а то је дало

повода беспосленима, да свашта говоре и комбинују. Једном приликом ми неки познаници и честитаху у друштву, и ја сам свесрдно примио ту честитку, ма да управо не знам шта су они ту мислили.

Моје среће и мога блаженства, чини ми се, није тада лако било на свету. У вече сам пиљио у њене крупне црне очи, украшене дугим трепавицама и пијавичастим већама, а у сну сањах, да јој страсно љубим румена устаца и грлим вिति вилински стас. Срећа ми се осмејивала на сваком кораку и сваки сам посао радио певајући.

Тако ми је у блаженству протекла зима и с радошћу сам дочекао пролеће.

Једног лепог мајског дана договорисмо се, да изађемо из јутра на имање неког њихова рођака па ту да ручамо и дан проведемо. Сунце је било већ прилично одскочило, кад смо из вароши излазили. Стара госпођа, као жена пуна и тешка, а и прилично у годинама, брзо се умарала, те је с дечком почешће заостајала, спуштајући се крај пута да мало одахне. Ја и млада удовица ишли смо напред, посећи све што бејасмо спремили. Моја је жеља била да од старе и дечка што више одмакнемо, како би ми се дала прилика да мало више и искреније проразговоримо, него што је то обично бивало. И то ми је пошло за руком, али за чудо да нисам могао ништа разговарати, а и она је ћутала, заклањајући се зеленим амрелчетом, да је сунце не дохвати.

Наједанпут се она заустави.

— Ми смо их много оставили за собом — рече и дахну од умора.

— Можемо их мало очекувати — приметих ја преко срца. — Ево извол'те овде у овај хлад да седнемо! — и показах на зелен хладовит брежуљак украј пута. — Дивно место... као да га је природа створила по Хајновој појезији...

Она приђе показаном месташцу, склопи своје зелено амрелче и спусти се на мекану и још по мало росну травицу. По том подиже мало белу, танку мараму с главе и узе се једним крајем исте хладити. И сам се спустих у пристојну растојању поред ње, а срце ми је необично куцало и криво ми беше на себе, што ми се језик везао као никад дотле.

Никад ми се не учини лепша него у тој прилици. Бело и нежно лице зажарило јој се, очи пламте, пуначка недра јој се надимају а

по белом округлом врату припео се услед зноја гдеде по који прамичак густе црне косе. На себи је имала комотан струк, обичну сукњу, плитке ципелице и плаве, као небо, чарапе.

Долазило ми је, да је без икаква увода пољубим . . . да је просто узмем у наручја и однесем у свет . . . да јој отворим своја прса и места јој учиним крај самог срца . . . Управо и не знам, шта сам све мислио и осећао — био сам збуњен.

И још их нема, замислите само! — рече она и пријатно се осмехну.

— Нема — одговорим ја.

У том мимо нас прође неки старац с бременим суварака на леђима и назва нам Бога.

— Бога ти, чико, — рече му она — кад будеш срео тамо даље једну жену с мушким дететом, реци им да се пожуре.

Старац, и не заустављајући се, обећа па нам ишчезну из очију.

— Како је данас леп дан! — опет ће она па се окрете мени и погледа ме. — Што сте тако бледи? — додаде чисто брижним гласом.

Ја у забуни рекох нешто.

— Вама је извесно тешко?

— Одавно — рекох ја и при том осетих у себи неку необичну силу и смелост. — Да, тешко ми је од како сам вас познао . . .

Она обори очи а по лицу је осу лака румен.

— Ја бих само с вама могао бити срећан, иначе сам несрећан . . . несрећан, најнесрећнији човек на свету . . .

На те моје гласно изговорене речи она се јако узнемири, и, као да се бојала прислушкивања, поче се обзирати на све стране.

— Ви сте добар човек — рече врло тихо.

— Верујте, целог свога века носићу вас на рукама, бићу роб ваш, само реците бар једну реч од утехе . . .

То није само моја ствар — додаде она опет тихим, дрхтавим гласом и у забуни очуна коренак траве пред собом.

Била је бледа у лицу.

— Дајте ми руку, да је пољубим — прошапутах ја.

— Немојте, молим вас . . .

— Па у томе није никакво непоштење . . . ја ћу је пољубити просто из захвалности!

— Тек којешта од вас! — рече она смећећи се и пружи ми своју мекану, белу руцицу. — Ја сам вас сматрала за много озбиљнијег.

Примакох руку устима, али је она нагло трже. Доле на путу чу се где њена мати говори са синчићем. За мало па се и појавише пред нас, и нас двоје устадосмо.

— Јесте ли се уморили? — упитао сам их ја, а усне ми још дрхте.

Шта ми је на то одговорила стара госпођа и је ли ми у опште одговорила, тога се не сећам. Знам, да се малиша јако радовао, кад нас је опазио. Притрчао нам весело, ставио се међу нас па својој сеји пружио једну а мени другу руку.

Стигли смо на време. Ручасмо под гранатим дубом, не далеко од поточића, који се сав губио у трави.

После по дне нас троје набрасмо мајци трешања а она је каву скувала у повећој огорлој цезви.

Кад је стара госпа мало прилегла у деблој хладовини да отпочине и дечак остао поред ње, шаполећи је по глави, зар да брже задрема, нас двоје се упутисмо у ливаду да беремо цвеће. На иначе светлом небу беше повећи облак, који је готово на целу ту околину бацао сенку, а подаље је лепо сунце сјало и у оближњем селу на школској звонари блистао се бели крст од коситера.

Из ливаде, не знам ни сам како, кренусмо у шуму, пуну пријатне свежине, мириса и тичјег певања. Шума је била јако неуређена и стазом, којом се бејасмо упутили, једва смо могли ићи, провлачећи се почешће испод граница и прескачући купинове боцкасте лозице. Тако наиђосмо на колски пут, који је кроз шуму водио. Како се њена рука нашла у мојој, то не знам. Ишли смо даље ћутећи. Ја сам се топио у рајском блаженству, а она је била бледа као самртник. »Код оног пања« — шапутао сам у себи — »пашћу на колена пред њу и молићу је као Бога, да ми дозволи бар само један пољубац . . . Не дозволи ли, отећу га, а она се, знам, не ће срдити . . .«

— Хоћемо ли натраг? — упита ме она дрхтавим гласом.

Ја стадох нем као кип.

— Е хајте баш још мало! — додаде она и осетих да ми руку стиште.

Тако прођосмо још неколико корака, док она напрасно застаде, пусти ми руку и нагло окрете натраг.

— Може се случајно пробудити нана — рече ми, обрнувши се у ходу. — Не знате ви

њу добро; она је покашто врло напрасита...
Ив ја пођох за њом. Хтео сам нешто да
јој кажем, али писам могао. Срце ми је јако
куцало и мени се чинило као да чујем сваки
откуцај његов.

— Погледајте само ово птичје гнездашце
— покушах ја да јој скренем пажњу. — Само
видите како је то вештачки саграђено!

— Молим вас, махните се тога — рече
она, и не осврћући се. — Нана је извесно
будна... биће ми врло непријатно...

Срећом, стара је још спавала, а малиша
је доле у поточињу тукао жабе.

(Наставиће се)

Она на мах поста необично раздрагана,
приђе ми и опет ми тако ватрено стиште ру-
ку. Да ли је ово било на јави или само плод
фантазије моје, не знам, али ми се све чини,
да сам је ја у том тренутку загрлио и пољубио.

При заходу сунца кренусмо се дома. Ја сам
цео пут провео у некакву полусну, сањајући
о ономе, што се више никад не ће вратити.
»Она је моја... она је само моја...« шапу-
тао сам ја у себи, а те ноћи сам јасно са-
њао, да смо већ били и пред дверима светог
олтара, али не знам шта одједном би те се
не доврши венчање.

Чед. А. Поповић

ВЕЧИТИ МУЖ

ПРИПОВЕТКА Ф. М. ДОСТОЈЕВСКОГ

ПРЕВЕО МИЛИВОЈ МАКСИМОВИЋ

I Вељчаџинов

Ишло већ и лето, а Вељчаџинов, и преко
очекивања, остаде у Петрограду. Од његова
путовања на југ Русије не би ништа, а
послу никад краја. Тај посао — парница око има-
ња — окреташе се све на горе. Још пре три ме-
сеца изгледаше ствар сасма проста, скоро без икаква
спора; и наједаред, са свим неочекивано, све се
изменило. „А и у опште, све се почело мењати на
горе!“ — овако би почешће злурадо рекао Вељча-
џинов сам о себи. Погодио је адвоката вешта, ску-
па и чувена, а новаца није жалио; ну из нестрпљења
и неповерења почео се и сам бавити парницом. Чи-
тао је и писао разне саставке, које је адвокат не-
милице бацао, мотао се по судовима и надлештвима,
распитујући се, и, по свој прилици, само је сметао;
барем адвокат се тужио на њ и гонио га да иде
из вароши на село. Ну он не хтеде никуд из Пе-
трограда. Прашина, запара, светле, за живце раз-
дражљиве петроградске ноћи — ето тим се у Пе-
трограду наслађивао. Стан, који је не давно најмио,
негде близу Великога Театра, не беше му такођер
по вољи; „ништа ми не иде по вољи!“ Хипохондрија
његова расла је из дана у дан, а хипохондрији беше
већ одавно наклоњен.

То беше човек, који је лепо и господски пожи-
вео, већ одавна не млад; беше му већ тридесет и
осам, ако не и девет година, и цела та „старост“,
— како се сам изражаваше — стиже га „скоро са
свим неочекивано“; он знађаше да није остарео баш
толико количином, колико, тако рећи, каквоћом го-

дина, и да је остарео више изнутра, него ли с поља.
На очи изгледаше још и сад као иладић. Био је
човек висок и стасит, светле масти, густе косе; у
коси не беше ни једне седе, а тако исто ни у бра-
ди, која му се спушташе скоро до половине груди.
На први поглед чињаше се, да је незграпан и за-
немарен, но кад се боље загледиш у њега, одмах
упознаш у њему човека-господина, који је великосвет-
ски образован. Држање Вељчаџиновљево беше још
и сад слободно, смело па чак и грацијозно, и ако
беше подебео и прилично тром. Још и сад беше пун
непоколебљиве и нехатне великосветске самоувере-
ности, и то у већој мери, но што је можда и сам
мислио, ма да беше не само мудра глава, но по
каткад и са свим разборит, скоро рећи истински
образован, и у истину даровит. Боја његова отворе-
на и румена лица беше у старијим годинама нежна
као у женскиња, и обрађаше на њега пажњу жена.
Па и сад би по гдекоји, угледавши га, рекао: „Ала
је здравачак, к’о млеком наливен!“ И при свем том
беше тај „здравачки“ силно заражен хипохондријом.
Његове велике и плаве очи имале су пре десет го-
дина много онога, што је кадро срце човеково за-
добити и привући; то беху тако светле, веселе и
безбрижне очи, да су и нехотице привлачиле к себи
свакога, с ким би се само састао. Сада у четрде-
сетим годинама беше сјај и доброта већ скоро ишче-
зла из тих очију, око којих се већ почеле купити
лаке боре; у њима се, на против, почео јављати
цинизам не са свим морална и већ малаксала чо-
века; још чешће подсмех и још један нов израз,

kojeg ne беше пре: израз бола и туге — некакве расејане туге, тако рећи беспредметне, али силне. Особито кад је био сам, показивала се та туга. И чудновато, тај још пре две године весели и разговорни човек, који је тако лепо умео да прича смешне приче, — сада ништа не љубљаше већма, него да буде сам. Он је намерно напустио многа познанства, којих ни сад не би смео напустити, ма да су му финансије сасма лоше стојале. Истина, ту је играла улогу и сујета: уз његову осетљивост и сујету не беше могуће подржавати пређашња познанства. Но и сујета његова почела се мало по мало мењати у самоћи. Није се можда умањила, него баш на против. Али она се почела извржавати у неку ванредну сујету, какве пре не беше; по где-кад је била повређена из са свим других узрока, но пре, из узрока неочекиваних, на које пре ни помислити не би могао, из узрока „виших“ него до сад — „само кад би се могло тако изразити, и кад би у истину било узрока виших и нижих“... Тако говораше и он сам.

Да, он је дошао већ и до тога; сад је имао посла са некаквим *вишим* узроцима, о којима се пре ни замислио не би. У својој свести и по својој савести назвао је „вишима“ оне узроке, због којих се (на своје велико чудо) није могао самом себи смејати — што се до сад још никад није догађало — ово се тиче њега самога, разуме се, а што се тиче другова, то је друга ствар! Он је врло добро знао, да би се — наступе ли само такве прилике — још сутра, јавно, поред свих тајанствених и смирених одлука своје савести, са свим спокојно одрекао свих тих „виших узрока“, те би их сам изнео на ругло, разуме се, не признајући ништа. И то беше заиста тако, ма да је иначе доста самостално мислио. Ову самосталност извојевао је у последње време од „нижих узрока“, који до селе владаху њим. Да, и колико пута га је јутром, кад се диже из постеље, обузимао стид због мисли и осећаја, које је преживео прошле непрославане ноћи! (А он је у последње време много патио од неспавања). Давно је већ опазио, да постаје све то више неверљив према свему, и према важним стварима и према ситницама, те је због тога и одлучио, да се што мање поуздава у сама себе. Но поред свега тога излажаху на видик факта, за која се никако не могаше рећи, да не постоје. У последње време се његове мисли и осећаји, што би му преко ноћ дошли, са свим променили према свагдашњим, и већим делом ни налик не беху на оне у првој половини дана. То га је поразило — он се чак и посаветовао са једним чувеним доктором, са којим, до душе, беше познат;

разуме се, он је повео разговор тобоже шалећи се. Добио је одговор, да факт мењања, па чак и развојења мисли и осећаја преко непрославаних ноћи, и у опште преко ноћ — јесте случај свеопшти међу људима „који силно мисле и осећају“ — да су се по гдекад уверења целог живота изненада променила под меланхоличким утицајем ноћи и бесанице; често се у таким приликама без икаква повода предузимају важне и судбоносне намене; али да то све, најпосле, бива само до извесне мере — и ако, на послетку, субјект већ и сувише осећа на себи ту растројеност, тако, да већ од тога страдава, то је онда свакако знак, да се болест већ образовала; а ако је тако, то је потребно предузети мере. Најбоље је радикално променити начин живота, променити дијету, или се чак кренути на какав пут. Корисно би напokon било узети какво средство за чишћење.

Вељчаџинов га већ не хтеде ни слушати; но да је болестан, о том беше уверен.

И тако је све то само болест, све то „више“ је само једна болест и ништа више! клицао је по каткад једовито за себе. Никако му не беше мило, да то призна.

Међу тим на брзо се почело и јутром понављати оно исто, што се до сада догађало једино преко ноћ, само са више једа, него ноћу, са пакешћу место покајања, са подсмехом место покајничких суза. У истини беху то догађаји из његова прошла и давно прошла живота, којих се све чешће сећаше „изненада и бог зна откуда“. Вељчаџинов се, на пример, већ одавно тужио на заборавност; он је заборављао лица познатих људи, и многи се нађоше увређени на њега. Садржај пре по године прочитане књиге заборавио би за то време са свим. Па ипак, поред све његове заборавности, која с дана на дан биваше све већа (због чега се јако узнемиривао) — све, што се тицало давне прошлости, све, што је још пре десет, пре петнаест година било са свим заборављено, све му то долажаше на памет, и то са толиком тачношћу утисака и подробности, као да их је поново проживео. Неке ствари, којих се сећаше, беху већ у толикој мери заборављене, да му се могућност сећања на њих чинила правим чудом. Но то још није све; најпосле, где је тај човек, који је поживео као он, па да нема извесне врсте успомена? Ствар је у том, што је на све, чега год се сећао, гледао са неког нова, неочекивана гледишта, какво пре није могао ни замислити. За што су му се сад неке успомене причинале потпуним преступима? Па и није се ту тицало само приговора његова ума; својем мрачном, усамљеном и болесном уму не би он баш ни поверовао; али

је ту дошло и до проклињања, а мало не и до суза, ако не спољашњих, оно унутрашњих. Та још пре две године да сте му рекли, да ће се икад заплакати, не би вам поверовао! Из почетка, у осталом, више се сећао онога што га је пакостило, но онога, што би му вређало осећаје: сећао се неких неуспеха у свету, понижења; сећао се на пример тога, како га је „оклеветао неки интриган“, због чега су га престали примати у једној кући — како је, на пример, а није баш ни тако давно било, био потпуно и јавно увређен, па није позвао на двобој — како су га насадили једном, у кругу неких лепотица, врло оштроумном досетком, а он ни беле. Сетио се чак — и два, три неплаћена дуга, истина ситнице — но дугови части, и таким људима, са којима се престао дружити, и за којима је већ говорио ружно. Мучила га је такођер (и то у најгорим часовима) успомена на два прорајтана имања, од којих је и једно и друго било повелико. Но на брзо се стао сећати и „вишега“.

Изненада, на пример, „не знаш ни сам откуда“ сетио се заборављене — и то у највећем степену заборављене слике једног доброг старкеље, чиновника, сада и смешна, којег је тамо некад одавно — одавно јавно и некажњено увредио, и то једино да се покаже досетљивим, и да не пропадне узалуд смешан и згодан каламбур, којим се прославио, и који су кашње чешће понављали. Цео догађај је већем толико заборавио, да се ни имена тога старкеље није могао сетити, ма да му се одмах цео ток догађаја у потпуној јасности представио. Са свим јасно се сећао, да се старац заузимао за своју кћер, уседелицу, која је живела с њим заједно и за коју се почели разносити по вароши разни гласови. Старац је донекле одговарао и љутио се, но на једаред заплака гласно јецајући пред целим друштвом, што је у неколико учинило утисак на присутне. Свршило се тим, да су старца ради смеха напојили шампањцем и сити се насмејали. И сада сећајући се „не знаш ни сам откуда“ Вељчаинов тога, како је старац јецао покривајући, као дете, лице рукама, чињаше му се, као да то није никад ни заборавио. И чудновато: њему се у онај пар све то чинило смешним, а сад — баш противно, особито појединости, особито, како је старац заклањао лице рукама. За тим се сетио, како је једино шале ради оклеветао врло лепу жену неког учитеља, и како је клевета дошла мужу до ушију. Вељчаинов је на брзо за тим отпутовао из тога места, не дознавши, какве су биле последице његове клевете, но сад је брзо почео себи уображавати, чим су се свршиле те последице — и бог зна до чега би дошло његово

уображење, да му не искрсну у памет много ближа успомена на просту грађанску девојку, која му се чак није ни допадала, које се — мора се признати — и стидео, но с којом је, не знајући ни сам за што, имао дете, па је оставио скупа са дететом, не рекав јој ни збогом (истина, није било времена) кад је полазио из Петрограда. Ту девојку је после тражио читаву годину, но не мога је наћи. У осталом таквих успомена беше мало не на стотине — и то тако, да му се чинило, као да свака успомена вуче за собом још десет других. Мало по мало па поче страдавати и његова сујета.

Ми смо већ рекли, да се његова сујета извргла у неку особиту. То је било оправдано. У појединим часовима (у осталом, ретко) долазио је до такве самозабравности, да се није стидео чак ни тога, што нема својег подвоза, што трчка пешке по уредима и што је у неколико постао немаран у оделу — и кад би га случајно који од старих познатика премерио насмешљивим погледом на улици, или би се начинио, да га не познаје, то је збиља остало у њега толико охолости, да се не би ни намргодио. Баш заиста се не би намргодио, а не, може бити, тек на очи. Дакако, то је било ретко; то су били само часови самозабравности и раздражености, но ипак његова сујета је стала мало по мало презирати пређашње узроке, и усредоточавати се околу једног питања, које му је непрекидно било на уму.

„Гле јако,“ — почео би кадгод сатирички размишљати (а он је скоро увек мислећи о себи почињао са сатиричког гледишта) „гле сад, а ко се тамо, не знам, почео бринуту за исправљање моје моралности шаљући ми те проклете успомене и „сузе покајања“. Све је то забадава! Све је то пуцање из ћор-фишека. Зар ја не знам поуздано, још више него поуздано, да у мени, поред свих тих сузних раскајања и самоосуђења, поред свих мојих глупавих четрдесет година, нема ни мрвице самосталности! Ето нека сутра дође искушење, нека, на пример, наступе такве прилике, да би ми угодно било разгласити, да је учитељка тобоже примала од мене дарове — ја бих за цело разгласио — не бих презао, и још би гадније, још пакосније испало, јер то би био већ по други, а не први пут. Да, нека ме опет увреди онај кнезић, јединац у мајке, којем сам пре једанаест година размрсао ногу — ја бих га без оклевања позвао на двобој и накаламио му и опет дрвену ногу. Но можда баш и нису то ћор-фишеци, и шта да мисли човек о њима! Па за што да ми и долазе на ум, кад ја никако не могу са собом да изиђем на крај!“

И ма да се нису поновили догађаји са учитељ-

ком, ма да није ником накаламио дрвену ногу, ипак га је већ сама помисао, да би се то морало опет догодити, само кад би се пружила згодна прилика, скоро убијала — по где кад. Но ко би се увек жалостио успоменама; може се и одахнути и позабавити — између чинова.

Тако је Вељчањинов и радио: он је желео да се између чинова весели и забавља; но ипак што дуже тим непријатнији му је постајао живот у Петрограду. Приближавао се већ и јули. Гдекад му суне мисао, да остави све, па и саму парницу, и да оде ма куд не обзирући се — онако некако изненада, наједаред, па ма тамо на Крим, на пример. Но обично одмах после првих тренутака већ је презирао своју мисао и смејао јој се: „те гадне мисли не ће ни на каквом југу престати, кад су већ један пут започеле, ако сам ја ијоле човек на свом месту; а најпосле што и да бежим, немам за што.

„Да, не знам чега ради да бежим?“ — филозофисао је од јада даље. — „Овде је тако прашно, тако загушљиво, у овој кући је све тако замрљано; у тим уредима, по којима се вучем, међу тим чиновницима — има толико оне сићушне сујете, толико брига и узрујаности; у целом том народу, који остаде у граду, на свима тим лицима, која ти се од јутра до вечера указују, — тако је најивно изражено њихово самољубље, њихова простодушна дрскост, сва плаховитост њихових душа, сва безазленост њихових срдаца — да је ту заиста прави рај за хипохондрика, и то са свим озбиљно говорећи! Све је откривено, све јасно, нико ти ту не држи, да је потребно претварати се, као што то чине неке наше госпође по летњиковцима или по илицама за границом; — а свакако је све далеко достојније потпунога уважавања, баш због те откривености и простоте... Никуда не идем! Нек се распадне овде, ал' ни с места одавде!“ ...

(Наставиће се)

Н О У К А

ВИДРА

У једном крају шеталишта, што је уз царски дворца у Шенбруну, смјештен је звјерињак («менажерија») и у њему сам, има равно двадесет година, први пут видио живу видру. Много се нас онда сакупило било око оне одушке и дуго смо пиљили у воду, само да што боље видимо, како видра по њој јури тамо амо.

Видра је обликом тијела свога налик на куну, али је од ње подебља и има пловну главу, па и у трупу је више пловната. Дугачка је око један метар и једну петину, али од ове дуљине иде на зашиљени реп готово једна трећина. Између прстију на све четири ноге порасла јој је кожаца као н. пр. у гуске и патке, те тако се она својим кратким и снажним ногама као каквијем веслима служи и кад плива и кад рони. Брза је у води као стријела, а и треба да је тако хитра, јер би друкчије сушила своје оштре зубе, будући да су јој рибе најмилија храна. Тешко дакле рибама, кад се у њих ували брзолова видра; а и горе би пролазиле, да она не дише плућом као и ми, те тога ради да не мора редовно предисати, т. ј.

прекидати роњење или гњурање и помањати главу из воде.

Али да видра има шкрге за дихање, као што наше домаће рибе имају, зар би онда могла и на суху живјети? Доиста не би; а тада не би ни била она једна од најчудноватијих европских животиња. Она се даде из малена припитомити и бјрати, па тек питома кад је покаже своју нарав и ћуд, а и своју вјештину. Тако нам *Брем* прича много што-шта из живота овако припитомљенога *зејерега*. Нама је доста кад знамо, да је њека госпођа мазила своју видру као дијете, а она опет да се умилљавала око ње, и кад год је ухватила прилику, да се пенала узди сукње њене па — управо у крило. Видра може по неколико минута да члови, т. ј. да стоји на стражњим ногама, као н. пр. текуница или какво увјећбано псето; зна да се брзо врти на једном мјесту, да вија главом, да се врло лако сагиње и диже, а у негољи и уз нагнуто дрво да пуже, убадајући у њ своје шиљасте чапорке. Она се брзо упозна са сваким, а свога господара прати као какво вјерно пашче; та даде се

научити, да налови рибе, кад год му срце поиште.

Народна пјесма казује нам о њој ово:

„Бога моли лепота девојка:
„Дај ми, Боже, вијар ветар ладан,
„Да обори кулу камениту,
„Да ја видим Грчића Манојла:
„Игра ли му видра на колону,
„Стоји ли му соко на рамену,
„Цвати ли му ружа за калпаком.“
Што молила Бога, умолила:
Дуноу је вијар ветар ладан,
Оборио кулу камениту,
Те видила Грчића Манојла:
Игра њему видра на колону,
И стоји му соко на рамену,
И цвати му ружа за калпаком.

* * *

„Ал' ето ти Крле капетана
На зеленку коњу маменоме,
Зеко му се махом помамио,
Седам копља у небеса скаче,
По дванаест равна поља прима,
Из зуба му ватра сипа жива,
Из ноздрва мавен пламен лиже,
На сапима мудра видра игра.“

Кад се још сјетимо настргих *рупа* покрај воде (којима земунски рибари кажу *јазбине*), у којима видра станује, а особито изласка из њих под воду и одушке на сухо; та кад знамо, да је *видра лукава као лисица* (а љута као рис), зар је онда чудо, што јој и народна пјесма придијева: *да је мудра*. А да је њену *мудрост* народни пјевач у потљедњем стиху хтио да истакне, то нам потврђује и преко-рјечица (пословица) која се у Лици чује кад је говор о паметном женскињу: *»Мудрица је то; мудра као видра.«* И по Сријему се каже, да је видра *мудра*, па за то хвала *Вуку*, што овај стих није измијенио према својој биљешици: *»Може бити да би мјесто мудра требало казати модра видра, т. ј. кожа од видре.«* То не би било никако добро, јер њена *кожа*, т. ј. *длака није модра*.

У њеној кожи има малих и дугачких *длака*.

Ове су *ос*,*) а оне *маље*. Ос је пробио у рижетко између маља, те је *круг*, *сјајан* и *угасит* (*dunkelbraun*); маље су *мекане* и *танке*, до *коже* *више* *пепељасте*, а при врху *угасите*. Око *грла ос* је с *врха* *бјелкаст*; у *главном је длака у видре угасита*. Не ће бити с *горета* да *напоменем*, како за *видрину длаку*, док је она *жива*, не *приања вода* као год ни за *перје* *које водене птице*; али кад је *извуку мртву* из *рибарске пређе*, што се зове *бубањ*, онда је *већ мокра споља*. Прем да је *видра мудра, заковелиа се**)* она у ону *пређу од бубња*; а јер *глад нема очију*, то и она, кад *заслијени*, *срља за рибом* — у *своју пропаст!*

Све кад не би било *правога примјера* из *народнијех пјесама*, који се *подудара* са *онијем из чувенога Бремова дјела*, *јамачно бисмо* сада *вјеровали*, да је *капетан Крла повео са собом своју питому видру* те да *ју је метнуо за се на коња*, само да не *трчи за њим*. *Видра* као *видра* *није имала мира на помамноме зеленку*, него се *пропињала* и *вртјела се*, *држећи се својим чапорцима за шареницу†)* или за *што друго од седла*. Ко ће га *знати*, *можда је била чиме и привезана*.

Има ли у *књижевности* *којега другога* *народа оваких јунака*, који су на *овај начин* *водили видру уза се*, *није ми за овај мах познато*; али ће нам сада *поуздано бити јасно*, *шта то значи: да игра видра човјеку на коњу или коњу на сапима*.

*) Ос је рјеч мушкога рода и значи у Лици не само *завезника*, што се *другдје зове зоза*, него и *оне болјике* н. пр. у *јечменом и шеничном класу*, којима у Сријему *веле осција*; па и *дугачке длаке*, што између *осталих* *пробију* н. пр. *јунету* или *волу на плећима*, кад им се *примакне* *добре хране*.

***) *Заковелати се* значи „заплести се“.

†) *Шареница* се меће озго по седлу и има *двје црвене* *стријеси*, да се може *натакнути на уљкеше* (Вук има „*простриж*“ и „*ункаш*“) од њега, а *испријека* *опет* *двје*, *куда се провлачи колан* кад се *коњ колани*. *Шареница* је од *вуне*, *обично је црвена*, а може бити *проста* и *граћена*. Ова је *ризом обрубљена*, *зеленом* и *црвеном рудом* *поткићена* с *три стране*; *ишарана је бијелом* и *жутом срмом* (које има *уске* и *широке*), и *особито на оном крају* *ива стражњег уљкеша*, који *допире готово до репа*; а *ту се нађе и ђулова* од *руде*. Да не *пописне ова граћа*, *посврће се овај крај*. *Какву је шареницу* *имао капетан Крла*, то нам *пјесма* не *каже*; али *оваке се* *виде у бољих „грунташа“* и *данас у Лици*.

КЊИЖЕВНОСТ

НАЈНОВИЈИ КРИТИЧАР НАШЕ НОВИЈЕ ЛИРИКЕ

критичким студијама најновијег критичара наше новије лирике*) различито се суди и мисли, но у једноме се, држим, морају сви критичареви критичари сложити: да је књига г. дра Љубомира Недића »из новије српске лирике« усколебала и сувише мирну површину нашег књижевног и друштвеног живота. После неколико студија о нашој новијој лирици, које је г. др Љ. Недић штампао у »Јавору«, и после оно неколико извода и приказа о тим студијама, које је »Наргу« написао у београдском »Виделу«, очекивала је читава наша интелегентна публика књигу г. Недића с великим, живим интересовањем. Мора се признати, да извор томе интересовању не лежи толико у личности и књижевничкој прошлости г. дра Љубомира Недића, (ма да г. Недић заузима одличан положај друштвени и ма да је својим ранијим расправама: о сну и снови-ма, хипнотизму, Хамлету, софизму и др. стекао имена у књижевности), колико извор томе живом интересовању треба тражити у *егзотичности* назора г. Недића о поезији у опште и у *егзотичности* његова мишљења о новијим српским лиричарима и њиховим критичарима, на посе, (јер је ово двоје неразделимо). Природно је оправдано, да интелегентан свет једнога народа с интересовањем очекује, шта ће о његовој модерној лирској поезији рећи професор естетике највишег просветног завода његова. Та је појава не само природна, већ је радосна, с обзиром на апатију, која је у нас овладала не само у политици, већ и на свима другим пољима јавнога живота, а књижевности канда нарочито.

Па када би српска публика, нема сумње, била радознала на књигу г. дра Недића и онда, да је знала, да се мисли г. Недића слажу с назорима и мислима њеним, није ли онда природно, да је била и сувише радознала на књигу његову онда, када је знала, да се назори тога критичара *диаметрално* разилазе од назора публике. Истина каже се »jugare in verbum magistri«, а госп Недић, и ако није

magister за укус и осећаје српске публике, ипак је Недић; али је и публика — публика, она је »препредена«, па никад ништа не прима олако, она не признаје догму о infallibilitet-у писаца.

Како г. Недић мисли, то се знало, само се очекивала књига његова, да се види, на чему оснива г. др Недић своје мишљење? Да ли је основ његовој критици објективност, или можда г. др. Љубомир Недић баца на хартију своје најличније мишљење, до кога је дошао на основу својих личних симпатија и антипатија, својих политичких убеђења, пријатељских веза и разбукталога »шумадинизма«.

— Али то је немогуће и замислити, тешила се та публика, да један др. Љубомир Недић огрне плашт најзакорелијег субјективизма, и да у критици даје одушке својим *најличнијим* осећајима и мишљењу... Међер би онда имао право Анатол Франс, да нема објективне критике, већ да је свака критика сушта субјективност!...

У радозналости, како ће естетичар и професор Недић *доказати* своје *егзотичне* назоре и мишљење — треба тражити узрок интересовању за књигу »из новије српске лирике«.

А када је књига изашла из штампе, о њој се говорило и дискутовало, како се скоро није говорило и разговарало о којој српској књизи, а у новије се време почело и писати о њој.

Ако је књига г. дра Љ. Недића одиста излив његових личних, неоснованих назора, и ако, према томе, нема вредности, или ако нема бар ни близу оне вредности, која се од ње очекивала, ипак морамо бити г. дру Недићу благодарни, што је својом књигом унео живота у књижевни живот наш, и што ће својом субјективношћу можда допринети, да се створи објективност у оцени новије српске лирике.

*

Књига г. Недића има прво предговор, коме је наслов »место предговора«, даље студију о критичарима новије лирике, и на послетку критичке студије о Јакшићу, Змају, Каћанскоме, Костићу, Јови Илијћу и Војиславу.

Већ сама ова *подела* показује, да г. Не-

*) Из новије српске лирике критичке студије дра Љубомира Недића проф. Вел. Школе. Београд, штампано у штампарији краљевине Србије 1893. 8-на, стр. XIV+234.

дић није мислио, да овом својом књигом даде читаоцу потпуну слику новије српске лирике и њених критичара, (када је држећи се начела: »ко узима за жену уметност, мора узети и пуницу — критику«, говорио у овој књизи и о критичарима наших лирских песника), а то је погрешно. За нашу би књижевност била од много веће вредности студија, која би обухватала нашу новију лирику у целини и појединостима, па ма та студија како субјективна била, него што је низ субјективних студија о појединим лирицима, а уз то без општег прегледа лирике, као продукта певања свију знатнијих лирских песника.

Предговор, или онај чланак, који г. Недић зове: »место предговора« нема апсолутно никакве свезе са студијом о новијој српској лирици, и за то се и чудимо, зашто га је г. Недић штампао у овој збирци својих критичких студија. Што је говорио о критичарима наше новије лирике, то схваћамо, али држимо боље би урадио био, да је — пре него што је прешао да говори о појединим преставницима наше новије лирике, изнео и свој — ма и субјективан — општи суд о нашој новијој лирици, њену правцу и изгледима на будућност, да је изнео свој општи поглед на нашу новију лирику и том приликом и своје теоријске назоре о лирској поезији. Јер да је тако радио, пре свега не би својим теоретисањем теретио студије о певању појединих лиричара, а друго, онда не би смео одступати од тих »општих порама«, говорећи о певању појединих лирских песника.

И ређање је појединих лирских песника у овој књизи прво без икаква система, а друго непотпуно. Узмите само како г. Недић ређа песнике: Јакшић, Змај, Каћански, Костић, Илијћ и Војислав. И нехотице се намеће питање: Шта је управо служило г. Недићу за основ ове поделе? Ако је за основ служила *хронологија*, онда од куда Лаза Костић пре Јове Илијћа? ако је пак *песничка вредност* (по субјективномоме мишљењу г. дра Недића), онда од куда Војислав иза Змаја и Лазе Костића?!

Биће да г. др. Недић није ни хтео да песнике стави у систематски ред, већ их је ређао без одређена плана, а то у књизи, коју пише стручан професор са нашег највишег просветнога завода, не би требало да буде.

Али хајдмо даље! Споменуо сам већ, како је низ лиричара у овој књизи непотпун.

Ту празнину као да осећа и сам г. др. Недић, кад на 101 страни спомиње Миту Поповића и Милорада П. Шапчанина. Истина, он се правда тиме, да их није унео за то, што су они песници тек другог реда. Ако је то разлог био, зашто је онда унео у ред ових песника Лазу Костића? Зашто је поред Јове Илијћа метао Лазу Костића, кад Лаза Костић — по речима г. Недића — није достојан да »изује обућу ногу Илијћевих«?! Сад или г. Недић не мисли онако, као што пише, или мисли, али онда чини неправду самом себи и Јови Илијћу.

Да се добије потпуна (дакле права) слика о нашој новијој лирици, онда није доста говорити само о оних шест песника, о којима је г. Недић говорио, већ треба говорити и о Мити Поповићу и о М. П. Шапчанину; и кад је реч о патриотскоме песнику Владиславу треба говорити и о кнезу Николи; када је реч о представнику старијег кола лиричара, о Јови Илијћу, онда је држимо требало говорити и о Љубомиру П. Ненадовићу, (па можда и Јовану Сундечићу), а кад је реч о млађем колу, не би се смео заборавити Владимир М. Јовановић, да и не спомињемо, да би у тој збирци морао бити и кнез-Медо Пуцић и Јован Грчић-Миленко.

Колико је несистематско груписање песника, о којима је реч, на уштрб потпуности дела са стране облика, толико је исто непотпуно мишљење о лирским песницима (па ма како то мишљење субјективно било) на уштрб познавања правог стања наше новије лирике.

*

На првоме је месту у књизи чланак један, коме је г. Недић дао натпис: *место предговора*. Одмах у почетку упоређује предговоре у књигама с кашљањем говорника, пре него што ће почети беседити. Предговоре дели г. Недић на четири врсте: у прву иду предговори, у којима се писци извињавају што дело издају, у другу иду предговори, у којима се писци хвале успехом свога дела, у трећу иду предговори, који су као нека допуна књизи и опоме, што је писац хтео у њој рећи, и најзад у четврту иду предговори, које писац зове »одговорима«. Писац изјављује, да не ће да пише ни један од ових предговора, и за то завршује то »место предговора«.

Упоређење предговора с кашљем, у колико је неестетично, у толико је, и још и више, несретно. Јер ако узмемо Недићеву трећу врсту

предговора, (где су ови као нека допуна делу), зар се и кашаљ може узети као допуна говору?! Колико је сретнији био Лесинг у своме »Лаокоону« с оним цедулицама на вратовима кипова?!

Но осим тога, није ни подела тих предговора потпуна и исцрпна, јер предговора има одиста тако разних, да их је немогуће све класификовати и баш због тога не стоји, да су предговори *увек* излишни. Узмимо примера ради предговор у »La légende du siècle« од Виктора Ига. Та ми знамо, да многа славна дела имају предговоре, и да је у тим предговорима често реч о чему, што се не да сумирати ни под једну од оних класа, које је г. Недић створио. Зашто онда одбацивати и исмејавати предговоре онако *en bloc*?

Али претпоставимо, да су наводи г. Недића и основани, онда настаје ново питање: шта је он тим предговором управо хтео? и у каквој је свези доказивати у предговору критичких студија о новијој српској лирици, како не треба писати предговоре!? То нас и сувише подсећа на оног мађарског професора, када је учио своје ђаке: »*tatik, tetik a magyarban nem használtatik*«. Јер ако ово није предговор делу, онда одиста не можемо схватити, зашто га је штампао. Ако јесте предговор, како га може штампати г. Недић, кад баш он у предговору овога дела војује против предговора? А тек нико не ће спорити, да је ово ипак предговор, и ако га г. Недић назива »*место предговора*«, јер »*напишите на флашу с отровом: овде је ружично уље, у флаши ће ипак остати отров*« рекао је Емилио Кастелар.

*

После ове козерије о предговору, која — као што рекосмо — ни по садржини, ни по облику не пристаје у збирку »критичких студија«, прелази г. Недић да говори о критици наше новије лирике и о правцима, у којима се та критика кретала, (а овамо је мало час говорио, да се »не мисли упуштати у писање историје наше критике«), и нигде не говори о самој лирици као целини, ни о правцима, у којима се лирика кретала (осим што на крају чланка о критици лирике просто тврди, да је лирика наша јачала и напредовала!)

Господин др. Недић дели критичаре наше лирике на три табора.*) Та су три табора:

*) Он у опште воли да класифицира, и још када би својим класификацијом био потпун и сретан, могли би рећи, да је *Лине естетике!*

»*Матичини*« критичари, којима је *преставник* »Чика-Стева« (ми држимо, да се он као критичар зове Стеван В. Поповић, а »Чика-Стева« му је име у децјој књижевности). Ови критикују по методи коњичких скокова, много цитирају ради већег хонорара и т. д. У други табор иду *природни* критичари, којима је преставник Светислав Вуловић. Ова се критика оснива на субјективности. У последњу категорију иду *реалисти* критичари, којима је најбољи преставник Светозар Марковић. То је критика, која у делу оцењује само садржину, и то с гледишта користи.

И ова је подела г. Недића неоснована и непотпуна, као и подела предговора. Господин Недић говори о неким »матичиним« критичарима, као да је наша »Матица« створила неки шаблон у критици, те је г. Стеван В. Поповић према томе српски Бринетјер.

Но у чему се управо састоји та критика, коју г. Недић сматра за најпримитивнију? Да без финије анализе и теоретскога апарата прикаже *певање* једнога песника. Она најрадије износи предмете, о којима који песник пева, она је нека врста *антологије*, и баш је за то упућен да често цитира, и то по веће цитате, (али ни та критика не цитира једну и исту песму два пута, нити је несретна у бирању цитата, као г. др. Недић). Пре би се за *ову* врсту »матичине« критике, која критикује по методу Сен Бева и Брандеса, и по којој је и сам г. Недић написао своје студије, (а особито студију о лирици Војислављевој) — пре би се за њу могло рећи да је природна, јер она просто приказује певање песниково, а критика би се Вуловићева, (којој је он и отац и кум, па је назива »природном«) могла слободно назвати *имитацијом Бернеа*, јер њена је главна карактеристика имитовање Бернеа и садржајем, и још више обликом. Тој врсти критике чини г. Недић неправду, када је назива субјективном.

Али да се запитамо пре свега, шта је то управо »субјективна критика«? Не ћемо стварати нове дефиниције, већ ћемо навести речи г. Недића, јер ће нам оне бити најбољи путеводња у одређивању тога појма

Г. Недић вели узгред (на 7 ст.) ово: »из пабирака се, покупљених овде-онде из песама појединих песника, састави *каква било**) слика или историја песника, и то сада треба да

*) У оригиналу нису ове речи из цитата штампане разређеним словима.

послужи читаоцу да песника упозна и оцени, — као да се на тај начин не може о песнику рећи *све, што би се о њему хтело рећи*, само ако се буде умело *згодно* пробрати из његових песама оно, чиме ће се то потврдити, — као што се о томе може уверити врло лако свака, ко би то хтео *на доколицу* покушати«. Ово је одиста најбоља дефиниција за субјективну критику, и ми је морамо у толико пре безусловно примити, што је г. Недић до ње дошао — рођеним искуством.

При писању сваке критике, критичар треба да има на уму неке »опште норме«, (о којима и г. Недић говори), али у кругу тих норма критичар је потпуно слободан, и ту може и сме бити субјективан. Те је »опште норме« превидео Анатол Франс, када је тврдио, да је свака критика субјективна и од критичара тражио да има само укуса. И ја допуштам, да критичар мора бити субјективан, али се та субјективност мора кретати у оквиру извесних општих норма, и онда кажемо, да имамо пред собом *објективну критику*. Но чим се писац не држи тих норма било у опште, било да их се не држи консеквентно, онда даје израза своме *субјективноме мишљењу*, које је спутао у окове свега онога, чега је ради дошао до онаког мишљења.

Ето, то је субјективна критика, (ако се у опште и може и сме назвати критиком). Ми не поричемо да *оваке* субјективне критике нема и у нас, (и то баш међу критичарима наше новије лирике), али тек нико не ће тврдити,

(Наставиће се)

да и Светислав Вуловић спада у ту категорију критичара?!

О трећој врсти критике, о тако званој реалној, не ћемо говорити, не толико за то, што је та критика по уверавању г. дра Недића изумрла, (а нема изгледа да ће се повампирити), колико за то, што је о тој критичарској школи, којој је, као и Вуловићу, извор опет на страни, (на име Чернишевски) писано већ у »Летопису Матице Српске«. По томе је, дакле, г. Недић отпочео низ студија чланком, у коме је хтео да покаже, како ни једна досадања критичарска школа у нас не ваља; он је, дакле, отпочео посао побијајући вредност досадањој критици наше новије лирике, а овамо се одмах на 2 страни свога дела хвали, како »није од оних, којима је, када отпочињу какав посао, прво да побију вредност и цену ономе, што су други пре њих урадили«.

Г. Недић је осим тога био и несретан кум српским критичарским таборима; но је много већа невоља његова непотпуност у томе, а то је опет природна последица његове — тако да назовемо — силом-класификације.

Ми бисмо на пр. ради били чути, у коју категорију рачуна г. Недић дра Милана Савића, у коју Марка Цара? И кога све рачуна у шаблонске, најпримитивније критичаре, које зове »матичиним« критичарима? А које опет у ред »природних« критичара, али онако »природних«, као што их је г. Вуловић несретно крстио.

Бранислав Стапојевић

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА

1.) У коментару „Горскога Вијенца“ од дра Милана Решетара стоји на стр. 56: „Из *црковнога* је језика по свој прилици и облик христјански 2602.“ Госп. Решетар назива црквенословенски језик *црковним*, а ја мислим да ријеч *црковни* није добра, јер њено обличје није потпуно српско. Стога боље би било употребљавати ријеч *црквени* мјесто *црковни*. Истина у Вукову рјечнику долази: „црковни, на, нѠ (у Ц. г.) *vide* црквени: И црквене кубе у висину —“, истина долази та ријеч и у академијском рјечнику, гдје се за њу налазе потврде из народних пјесама и из приповиједака Љубишиних, али ја при свем том мислим да ту ријеч *црковни* треба данас замјенити речју *црквени*. Та ријеч *црковни*

није чистога обличја српскога и она је ушла у српски језик из цркве из старијих времена. Ми Срби имамо данас доста ријечи архаистичкога обличја, које су нам још од старине из цркве ушле у наш језик. Многе дакле такве ријечи живе данас у језику и оне имају право грађанства особито кад нема других ријечи бољих, српскијих по обличју, које би живјеле уз њих. Такве су ријечи: *васкресеније*, *ваведеније* и т. д. Али кад има поред какве оваке архаистичке ријечи и ријеч чистога обличја српскога, онда ваља ову другу ријеч употребљавати, а ону прву архаистичкога обличја ваља изоставити, не употребљавати. Ријеч *црковни* поред ријечи *црквени* не смије се употребљавати у књижевном, срп-

ском језику. Најстарији облик од српске ријечи *црква* гласио је у старословенском језику *цркви* ген. *цркъве*. Овај се облик шесте врсте помијешао већ у старословенском језику са облицима пете врсте, те је гласио и *цркъвъ*. Кад је у овој ријечи крајње *в* изгубило свој глас, те је тијем крајњи слог постао затвореним, онда је у крајњем слогу вокал *в* постао *о*. По томе *цркъвъ* може гласити и *цркъовъ*, те и пријдев може гласити или *цркъвънѣий* или *цркъовнѣий*. Па према старословенском *цркъвъ* гласила је та ријеч у српскословенском *цркъвъ* (цркъавъ), а према старословенском *цркъовъ* било је и у српскословенском *цркъовъ*, па тако и према старословенским облицима *цркъвънѣий* и *цркъовнѣий* гласили су и српскословенски облици *цркъвънѣий* и *цркъовнѣий*. Али у српском језику већ је у тринаестом вијеку облик *црква* почео горње облике истискивати и данас у српском језику нема другог облика него само *црква*. А од те речи не може никад постати облик *црковни*. *Црковни* може само постати од *црков* (дакле црков-ни). А *црквени* постаје од *црква* (цркв-ен). Види се дакле јасно, да је облик *црковни* архаистички, да је из цркве ушао у народ, те се још задржао у Црној Гори, а *црквени* је облик чист народни, који је постао од ријечи *црква* наставком *ен*. Пошто је у језику нестало супст. *црков*, то је и пријдев, који од њега долази, морао нестати. А ако је случајно и остао у гдјекојем крају, његов архаистички облик казује нам шта треба с њиме чинити, ако има нове ријечи, која њу замјењује у народу. Облик *црквени* дакле ваља употребљавати у српском књижевном језику, а не *црковни*. А осим свега овога треба пазити на оно Вуково *vide*. Не треба дакле с ума сметнути, шта значи то Вуково *vide*. Врло се ријетко Вук у том преварио.

Овдје је мјесто да кажемо да нијесмо могли разабрати из увода у „Горски Вијенац“ од дра Решетара шта разумије под *црковним* језиком. Тако на 62 стр. *расијатије*, *воскреснути*, *љубов* мијеша са *ваистину*, *васкреснула* држећи да је и ове двије пошљедње ријечи узео владика из *црковнога* језика. Али ми знамо да су *расијатије*, *воскреснути* узете из рускословенскога језика, а *ваистину* и *васкреснула* из српскословенскога (србуљскога) језика. *Ваистину* се и данас говори и такови облик ми називамо архаизмом и такови облик има право да живи и даље у народу, јер носи на себи ако не ново, а оно старо српско рухо. Ту је ријеч могао владика с пуним правом употребити у својем „Горском Вијенцу“ као што је и ми и данас још можемо. Али *воскреснути*, *расијатије* и т. д. не би

смио данас употребити нико, који пише српски, јер се те ријечи противе законима српскога језика. Владика Његош, читајући руске књиге, па и рускословенске, а уз то познајући српски језик и његове архаизме (српскословенске ријечи), мијешао је руске, рускословенске и архаистичке српске ријечи у „Горском Вијенцу“ не знајући се управо наћи у овом послу како би требало. Њега су руске и рускословенске књиге збуниле тако да је од гдјекоје ријечи начинио мелеза, сустримка. Тако је *воскресење* пола рускога, а пола српскога обличја. Тако је *васкреснула* пола архаистичко српскога, а пола рускога обличја, јер та ријеч гласи архаистичко српски *васкрснула* (васкръснула), а *ускрснула* је по данашњим законима нашега језика, а *васкреснула* је мелез. Оваке разлике требало је у уводу у „Горски Вијенац“ тачно одредити, а не у једну гомилу стрпати под именом *црковнога* језика, јер је *црквени* језик наш био, док се нијесмо преселили у Австро-Угарску, српскословенски језик, а данас је рускословенски. А из „Горскога Вијенца“ видимо да је владика из оба ова споменута књижевна дијалекта узимао ријечи.

2.) Г. Решетар вели у својем уводу да је у владике „*возаху* погрешан облик мјесто *вожаху*“ (стр. 60). Ја бих рекао да није тај облик погрешан него је погрешно мишљење г. Решетара о овој ствари. Ја сам о овој ствари писао у „Стражилову“ од год. 1888 говорећи о језику у „Потоњем Абенсеражу“ што га је спјевао књ. Никола по Шатобријану. Ту сам ја показао да су облици као што су *возаху* и т. д. особина црногорскога дијалекта. И кад би се схватило да је *возаху* погрешан облик, онда би морали погрешни облици бити и *виђети*, *триљети*, *ђевојка*, *ииса* (писао) и т. д. што мислим да не смије нико казати. Нема сумње да је *вожаху* правилнији облик према старословенском *кожахъ*, али зато се ипак не смије казати да је *возаху* погрешан облик, који је постао по аналогији *иисаху*, *мирисаху*, *дисаху* или се *з* увукло у имперфекат по аналогији аориста *возих*, па по томе и *возах*. Таки су дакле облици као што је *возаху* особина црногорскога дијалекта и не смије се за њих казати да су погрешни. Таки се облици налазе у „српским народним пјесмама“ од Вука, у „Јуначком споменику“ од Мирка Петровића, у списима Сима Матавуља, у „Горском Вијенцу“, у „Потоњем Абенсеражу“. Особине појединих дијалеката не смију се сматрати погрешкама. Владика је писао црногорским дијалектом и то не треба бркати са југозападним дијалектом, који је одређен за књижеван дијалекат зато, што је најближи и најбоље одговара по својем обли-

чју старословенском језику. Ја пијесам нигдје читао да су облици еолскога и дорскога дијалекта у старих Грка погрјешни према атичком дијалекту, који је први и најглавнији дијалекат био грчки само стога, што њиме писаху најугледнији и најбољи писци грчки. Ја дакле дијалектичне особине не могу држати никад за погрјешке, али држим да чине погрјешке они, који данас пишу у прози књижевним данас већ одређеним дијалектом српским, па пишу у *Горском* Вијенцу (види стр. 61, 62, 63, 64, 65 увода и коментара у *Горски Вијенац*), у *цијелому Горском* Вијенцу (стр. 66), у *црногорском* дијалекту (стр. 64), на *трећему* слогу (стр. 67), у *тому* случају (стр. 143), у *вашему* срцу (стр. 200), *гледе* акцента (стр. 66), *љубезне* руке (стр. 94) јер га не би могао нико с *ичега* другога урећи (стр.

168). Таки се облици не смију трпјети у књижевном српском језику.

3.) Г. Решетар каже на стр. 60: „Према пучкому је говору облик *иренешена* 1858 мјесто *иренесена*“. Кад овако каже г. Решетар да је *иренешена* према пучком говору, према каквом ће онда бити говору *иренесена*? Ја мислим да је један и други облик народни, и нама остаје да бирамо што је боље. *Пренесена* је облик, који стоји под законима, а *иренешена* је облик, који је постао по аналогји и наравно да се мора употребити прије онај облик за књижеван језик, који стоји под законима, него онај, који је постао аналогјом, али сила творачка не смије се никому другому приписивати него самом народу.

Борловиц

Јован Живановић

КОВЧЕ ЖИЋА

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Пре десетак дана умро је у Загребу хрватски књижевник др. *Иван Броз*, професор у кр. гимназији загребској и дописни члан југословенске академије знаности и уметности. Поживео је четрдесет и једну годину. Радио је веома вредно на хрватском језику и књижевности и плодови тога рада јесу међу осталим: „Филолошке ситнице“ у Виенци, „Цртице из хрватске књижевности“ и „Хрватски правонис“. О овом последњем делу Бровову било је речи лане у „Стражилову“ у чланцима, „Језикословне“ ситнице¹ и „Језикословне“ крупнице². У Раду је саопштио расправу о хрватском императиву а у XIX књизи „Старих писаца хрватских“ изнео је своје исправке и додатке уз текст Палмотићеве „Кристијаде“.

□ Како чујемо наш пријатељ др. Ђ. С. Ђорђевић прилике се уређивања „Јавора“ од јула ове године.

□ Нови часопис, који се од нове године покреће у Београду, не ће се звати „Покрет“, већ „Дело“. Кроз који дан објавиће се садржина прве свеске.

□ У календару „Србобрану“ за год. 1894 штампана је „Кратка повјесница Срба“ (стр. 65—84). Ми смо заиста у недоумици, шта да речемо о том чланку, јер нисмо начисто, да ли је шала или збиља, као што изгледа. Ако је збиља, онда се морамо најодлучније оградити против оних бесмислица, које су тамо написане... Историја је најкориснија наука, јер она нас прошлости учи за будућност, она нас учи о мамама и врлинама, потребама и подобностима нашега народа. Знање историје, основано на истини, то је темељ, на ком се зида напредак народни. А кад се у поменутом чланку прича и учи, да је „име Србин било познато на хиљаде година пре Христа“, да Срба има „близу девет милијуна“, да „у Инђији има и данас места са чисто српским именима“ и говори најозбиљније о сељењу Срба из Инђије у Маву Авију, Африку, Шпанију и Италију и безброј других

неистина и бесмислица — кад се тако шта пише и прича, да ли је то она права основа, која треба да је подлога истинитом сазнању и познавању свога народа? Овако писање срамоти нас пред страним светом, српској историји и науци не користи ништа, а на народ директно утиче штетно тиме, што га наводи на уображење и ствара му лажне идеале! Сам писац тога чланка, и сваки образован човек, мора бити уверен, да оно није истина, што је у оној „Краткој повјесници“ написано, и онда на што тражити те неистине и прошеведати их? Какова је нама корист од тога, све ако смо и имали своју државу десет хиљада година пре Христа? Ако данас не ваљамо (а писањем оваких ствари баш то докаужемо!), онда нам не помажу славни преци ни њихова јуначка дела!... Нека други измишљају такве ствари и нека у уображеним и измишљеним величинама своје историје траже идеале, ми не треба то да чинимо, јер ми имамо у својој историји доста идеала, на које треба да се угледамо! И за то не треба да идемо хиљаде година у натраг, у доба када још није ни било историје, јер за познавање нашега народа довољно је и оно мало векова народне историје, што је ми имамо! Упознајмо себе из те историје и радимо на томе, да народ на основу истине своје прошлости упозна себе и тиме ћемо показати, да *ми* вредимо и онда се нико не ће смети блатом бацати ни на нас ни на историју нашу! А овако? .. Но доста о томе! Наша је искрена жеља, да се оваке ствари више не понављају, а уверени смо да ће то бити жеља свакога пријатеља нашега народа и књижевности његове!

+ Др. Лаза М. Димитријевић штампао је друго умножено издање своје књиге „*Како живи наш народ*“.

+ Од 5 прошлога месеца излази у Београду црквени лист „*Мир*“. Уредник му је Стево Чутурило. Лист излази на табаку сваке недеље. Цена му је за Србију на годину 6 дин.

+ Управа Професорскога Друштва у Београду у знак захвална сећања на сва она добра, која је покојни др. Лаза

Докић као министар просвете учинио Професорском друштву, — одлучила је: да из друштвене благајнице изда сто динара као први прилог за оснивање „Српскога јестаственичкога музеја“. Е да би Бог дао, да се што пре могне и основати!

† У октобарској свесци „Просветнога Гласника“ пр. год. штампан је Ст. М. П(ротић)а превод из Јиречкова „Das Fürstenthum Bulgarien“ о бугарској цркви (стр. 235 до 243). Било би свакако од користи, да цело ово дело изиде у српском преводу.

† Недавно је изишла из штампе 26 књига *Старина* југословенске академије. У првој је књизи најзнатнији прилог проф. Јагића О Гришковићу одломку глагољског апостола, а он је у исти мах и највећи; о овом било је и раније помена у нашем листу. Други су прилози ови: два *ценовника за трг града Вараждина* из године 1658 и 1749; *напопука Ивана Лучића*, трогиранина, историчара, од год. 1679, даље два *извештаја о великој дубровачкој трећици*; оба су из године 1667 а саопћно их је др. Милан Решетар. Од стр. 162 до 194 јесу двадесет и шест Лопашевићевих *Прилога за повест протестаната у Хрватској*; најстарији је овде саопћени прилог или по који поздрав српски, али тако погрешно, да би боље било, да је то изоставио! Када Словенин тако доноси речи из другог словенскога језика, онда се није чудити, када нађемо у немачком листу напашако донетих наших речи!

† У пољском журналу *Ateneum*-у за окт. пр. г. има и једна сличица из Босне, а из год. 1883, под натписом „*Posterunek przed Mrkalje*“. Писац јој је Izidor Kuncewicz. Интересно је, да писац овде онде наводи и по коју реч српску или по који поздрав српски, али тако погрешно, да би боље било, да је то изоставио! Када Словенин тако доноси речи из другог словенскога језика, онда се није чудити, када нађемо у немачком листу напашако донетих наших речи!

† У Москви умро је 26 нов. пр. г. *И. С. Тихонравов*, свенаучни професор, у 62 години својој. Радам својим на књижевности руској и југословенској уздигао се над многим радницима њиховим. Најомиљенији му је предмет био апокрифна литература руска и југословенска, чије је и споменике издао у две књиге 1863 године; шта више он је много свога ученика упутио у томе послу, управо омилио му рад на њој. Прича се, да се по том могу познати млади руски слависти, да ли су били ђаци његови или нису. Већина његових ђака бави се поглавито апокрифном литературом. Тихонравов је као професор уживао сваку пошту, а као научник био је од светскога гласа. Петроградске академије био је члан, а такођер и Српског Ученог Друштва. Једно од последњих његових дела било је издање дела Гогољевих са лепим подужим чланком о Гогољу; критика се о том издању изразила, да је оно до сада најбоље и најкритичније издање.

× Свечана божитва свеска лондонскога великог илустрованог часописа „*Life*“, о коме је у нашем листу већ више пута било речи, донела је на првом месту најновију слику краља Александра I са факсимилом рукописа му. За тим долази чланак госпође Елодије Л. Мијатовићке о

краљу Александру, у коме говори прво о животу краљу и о врлинама му, па онда духовито повлачи паралелу између младога краља и оца му, за тим потање доказује везу између династије Обреновића и Балшића и на послетку врло топло, управо песнички завршује чланак искреним жељама за будућност краљу. — За тим се налази и песма госпође Мијатовићке „*Peace on Earth; Goodwill among Men*“ (на земљи мир, а међу људима добра воља) — песма пуна узвишених човечанских осећаја. — У истој свесци имају божитви прилови од Оскара, краља Шведске и Норвешке, и Кармене Силве (румунске краљице Јелисавете).

— У додатку уз 100 број мађарскога листа: *Bácska*, који изилази у Сомбору, штампан је чланак познатог историка *дра Ј. Тила*: „*Az Obrenovicsok fellépése a forradalom alatt*“, у којем је изнет рад Обреновића г. 1848 да се врате на престо, и како су њихове намере и планови осуђени. Превод овога чланка изашао је у „*Бранику*“. Ово нас је изненадило и обрадовало, јер смо навикли, да се чланци, који у страним књижевностима о нама штогод расправљају, једва и региструју у кратким белешкама; а да се о њима опширније проговори или чак да их когод преведе, то је заиста велика реткост!... Особито код Мађара излазе много књига и расправа, у којима има много драгоцених белешака за нас (особито за нашу историју) али наша пештанска омладина — која је у првом реду позвана, да јави и оцени све радове, који се у мађарској књижевности појаве а говоре о нама — слабо се о томе брине, да ли ће бити где и забележено, да су те књиге изашле, а о опширнијем приказу или оцени, или чак преводу — нема ни помена! Лане су у мађарској академији изашле две расправе о Бурђу Сремцу, па је ли где била каква белешка о томе? Нигде ништа!... У изворима за мађарску историју, које издаје мађарска академија, има много врло важних података и за нашу историју; па да ли је где о томе говорено? Нигде ништа!... Др. Тим, који се поглавито бави историјом српскога народа у земљама круне угарске, написао је историју српскога народа и изврну историју српског устанка у Угарској 1848 г. (1 део), па и о тим књигама, осим неколико кратких белешака, није ништа опширније писано: нити су те књиге нашем свету приказане, нити су оцењене како заслужују...

— Потпором мађарске академије изашла је: Историја Угарске под владоцима из куће Арпадове. Написао др. Паулер (две свеске).

□ Још 1888 године изашло је трошком париског књижара *Savine*-а дело: *Chez les Bulgares*, par Léon Hugonnet, у којем се говори и о српском народу и његовим особинама. У нас се још ништа не рече о овоме делу, и ако је пуно предрасуда и погрешака!

† У „*Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung*“, свесци 3, књига II, изишао је *Ј. Grunzel*-а чланак „*Fragen der Handelspolitik und der neue Handelsvertrag zwischen Oesterreich-Ungarn und Serbien*“.

САДРЖАЈ: Песништво: Повратак. Бесна сиротиња. Вечити муж. — Поука: Видра. — Књижевност: Најновији критичар наше новије лирике. Бранич српскога језика. — Ковчежић: Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. за по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижарница В. Валожића у Београду.